

78

VOORJAAR 2023

BULLETIN VAN HET

BELMONTE ARBORETUM

WAGENINGEN

De tuin als rustpunt

Eén van de dingen die me altijd weer opvallen in onze tuin is de rust. Zeker 's ochtends vroeg is het erg stil, je kunt langzaam de natuur horen ontwaken. Maar ook later op de dag als er veel bezoekers zijn, blijft het Belmonte Arboretum een rustpunt. Ja, er is meer geluid van mensen, maar tegelijk straalt deze tuin rust uit. Een plek om tot rust te komen.

Dat wil niet zeggen dat wij het rustig aan doen! Als organisatie, vrijwillig en professioneel, zijn wij erg druk met onze tuin en zijn toekomst. Elke dinsdag zijn er veertig tot vijftig vrijwilligers onder leiding van onze professionele hovenier bezig met het dagelijkse onderhoud. Elke donderdag is er een club vrijwilligers die meer projectgerichte werkzaamheden doen. Daarbij zijn er vrijwilligers die rondleidingen verzorgen of activiteiten ondersteunen. En dan is er een aantal mensen die onderhoud uitvoeren aan het gebouw of werkzaam zijn op het gebied van sociale media. Dat alles aangevuld met professionals die zich bezighouden met de publiciteit, het dagelijkse onderhoud en het beheren van alle collecties. Ten slotte onze Raad van Advies en Raad van Toezicht, adviserend en controlerend. En dan mag ik proberen alles te verbinden en in goede banen te leiden. Rustig?

Begin april was het ook niet echt rustig. Er zijn flink wat dode en/of zwaar zieke, en dus gevaarlijke bomen geveld. Die laten altijd gaten achter in een tuin. Gelukkig zijn er al dertig nieuwe bomen geplant, die eveneens een toevoeging zijn voor onze collecties. Geef ze de tijd. En wat planten we dan? Vooral bomen die beter bestand zijn tegen het veranderende klimaat en vooral beter bestand zijn tegen droogte. Rustig? Nee, dat niet, we zijn hartstikke druk om ervoor te zorgen dat deze fantastische tuin met al zijn unieke collecties een toekomst heeft, een toekomst als rustpunt voor iedereen in het hectische bestaan. Veel bezoekplezier!

Dedde Smid, directeur

BULLETIN VAN HET **BELMONTE ARBORETUM** WAGENINGEN

Het Bulletin is een uitgave van de Stichting Belmonte Arboretum en verschijnt eenmaal per jaar. Voor meer informatie: www.belmontearboretum.nl

Redactie

Prof. dr. L.H.W. van der Plas (voorzitter)
Dr. R.J. Bogers
Ria Dubbeldam (eindredactie, gaw ontwerp + communicatie)

Redactie-adres

Leeuweriksweg 2
6708 LK Wageningen
LMPlas@xs4all.nl

 Belmonte arboretum Wageningen

Ongewijzigde overname van artikelen uit het Bulletin is onder bronvermelding toegestaan na verkregen toestemming van de auteur(s) en de redactie.

Vormgeving

Harry Harsema
Uitgeverij Blauwdruk

Omslagfoto

Paulownia tomentosa,
Mirjam Lemmens

Druk

ProPress, Wageningen

ISSN

2214-6504

On-Nederlands mooi?

In de korte film die hoort bij de tentoonstelling De vier landschappen van Wageningen in het museum De Casteelse Poort lopen de vertellers het Belmonte Arboretum in, waarbij een van hen vol bewondering zegt: 'Wat is het hier on-Nederlands mooi!' De ander is het niet eens met deze suggestie dat het buitenland mooier is dan Nederland en reageert met: 'Dit laat juist zien hoe ongelooflijk mooi Nederland is!' Ik vond dit een bijzondere discussie op deze plaats: het arboretum kenmerkt zich immers door het grote aantal bomen van verafgelegen plaatsen buiten Nederland? In een van de artikelen in dit Bulletin gaat Mirjam Lemmens uitgebreid in op een dergelijke boom, de *Paulownia*, afkomstig uit China, die hier elk voorjaar uitbundig bloeit. Betekent dit toch dat het Belmonte eigenlijk een plek is voor on-Nederlandse 'exoten' en wordt de biodiversiteit hierdoor beperkt?

Een recent bezoek, eind maart, liet direct het tegendeel zien. Twee studenten met een verrekijker die bij de ingang stonden, wezen mij enthousiast op twee appelvinken, waarna Dedde Smid me vertelde dat de kamsalamanders in de vijver ook alweer waren gespot. Bij de nestkastcontroles door de KNNV-Vogelwerkgroep bleken de eerste nesten al weer in aanbouw te zijn, terwijl in de wekelijkse krant Stad Wageningen twee enthousiaste vogelfotografen vertellen hoeveel bijzondere vogelsoorten er hier voorkomen. Reden voor ons om hier in de volgende editie van het Bulletin in 2024 aandacht aan te geven.

Dit nummer gaat, behalve op de *Paulownia*, uitgebreid in op een speciaal aspect van de geschiedenis van het landgoed Belmonte: de contacten met het Duitse slot Branitz. Berichten en nieuwtjes kunt u dit jaar verder verwachten in de nieuwsbrief van onze prachtige tuin met zijn grote biodiversiteit. Komt u de tuin en het dierenleven ook dit jaar weer met eigen ogen bekijken?

Linus van der Plas, hoofdredacteur

Inhoud

- 2 Van de directeur
- 3 Redactioneel
- 4 De Jacaranda bloeit!?
- 16 De historische relatie tussen Belmonte en het Duitse werelderfgoed Park Branitz
- 22 De Wandelaar in Belmonte: Rens Buchwaldt

Eind vorig jaar verscheen de Gids voor Nederlandse en Vlaamse A2boreta. In de bijna 400 pagina's tellende gids komen vrijwel alle grote en kleine arboreta voorbij. En natuurlijk kreeg ook Belmonte Arboretum uitgebreid aandacht. De gids kost € 34,50 en is verkrijgbaar in de boekhandel en via www.uitgeverijblauwdruk.nl.

**De Jacaranda
bloeit!?**

Eind april, begin mei is het over het algemeen erg druk in het Belmonte Arboretum. Het weer is vaak aangenaam en veel rododendrons en rozen staan in bloei. Het was op één van die drukke dagen dat ik een bezoeker enthousiast hoorde roepen: **'DE JACARANDA BLOEIT!'** Nu ken ik de *Jacaranda* als een prachtig violet bloeiende boom van de (sub)tropen, en ja, de klimaatverandering is ook in Nederland heel duidelijk merkbaar. Maar... had die persoon nu echt een *Jacaranda* in Belmonte gezien? Het duurde even voor het tot mij doordrong dat hier vermoedelijk de *Anna Paulowna*boom (*Paulownia tomentosa*) werd bedoeld.

Welnu, *Paulownia* staat inderdaad in Belmonte en heeft qua uiterlijk vertoont inderdaad overeenkomsten met de (sub)tropische *Jacaranda*, die u in Nederland hooguit kunt aantreffen als een kuipplant maar dus (nog) niet in Belmonte. Hier volgt dan ook een verhaal over

de *Paulownia tomentosa*, een nuttige boom met grote sierwaarde en een zeer rijke historie!

Het is een Chinese boom beschreven vanuit Japan, ontdekt door de Nederlandse VOC en genoemd naar een Russische

Gezicht op Deshima (rond 1835)

Bron: Wikipedia

tsarendochter. Hoe zit dat nu eigenlijk allemaal? Zoals veel van oorsprong Chinese planten was ook de *Paulownia* al heel lang in cultuur in Japan, niet alleen als sierboom maar vooral vanwege zijn waardevolle hout. Drie artsen die gedurende een periode op Deshima verbleven, hebben een belangrijke rol gespeeld in de historie van de wetenschappelijke benaming en de uiteindelijke volksnamen van deze boom. De Anna Paulownaboom is de Nederlandse voorkeursnaam voor *Paulownia tomentosa*, maar de boom is ook bekend onder de alternatieve namen *Kiriboom*, *Keizersboom*, *Prinsessenboom* en *Tempelboom*. De verklaring voor deze laatste naam kunt u verderop in dit artikel terugvinden onder het kopje 'Daten met de *Paulownia* in de hoofdrol?'

Betrokkenheid via de VOC

De VOC (Vereenigde Oostindische Compagnie), een particuliere Nederlandse handelsonderneming die van 1602 tot 1800 floreerde, bezat tal van nederzettingen in andere landen voor de overzeese handel, de zogenaemde factorijen. Een van die handelsposten was Deshima, gelegen in de baai van Nagasaki (Japan), een kunstmatig waaiervormig eilandje van nog geen anderhalve hectare, ongeveer zo groot als de Dam van Amsterdam. Het eiland is in 1636 door de Japanners aangelegd met als doel buitenlanders in en rondom de handelshaven Nagasaki beter in de gaten te kunnen houden. Het was destijds de enig toegankelijke Japanse haven voor buitenlandse schepen. Gedurende ruim tweehonderd jaar was deze Nederlandse handelspost het

Illustratie in *Amoenitatum Exoticarum* (1712)

Bron: Plantillustrations.org

Anna Paulowna van Rusland, Koningin der Nederlanden (1830)

Bron: Wikipedia

enige contact tussen de westerse wereld en het grotendeels afgesloten Japan. Alleen via een zwaar-bewaakte toegangsbrug kon men vanaf Deshima de stad Nagasaki in. De Nederlanders in dienst van de VOC leefden op Deshima onder strikte beperkingen. Er mocht maar een beperkt aantal (tien tot vijftien, op zijn hoogst twintig) Nederlanders op het eiland verblijven, waaronder een opperhoofd (bestuurder) en een arts. Slechts eenmaal per jaar mochten ze van hun eilandje af; het jaarlijkse bezoek aan de Shōgun in Edo (het huidige Tokyo).

Geschiedenis van de naam

Gedurende twee jaar (1690-1692) werkte Engelbert Kaempfer als factorijarts op Deshima. In 1691 ontving hij materiaal van de Anna Paulownaboom en heeft hij ervoor gezorgd dat het als herbariummateriaal bewaard is gebleven. Op het vel schreef hij 'flos Kiri' ('bloem Kiri'). In Japan stond de boom bekend onder de naam 'Kiri', wat 'leven' betekent. In 1693 keerde Kaempfer terug naar Nederland, waarna hij aan de universiteit van Leiden in de geneeskunde promoveerde. Als eerste beschreef én tekende Kaempfer (1712) deze boom in zijn *Amoenitatum Exoticarum*. Alle notities, manuscripten en het herbariummateriaal worden tot op heden zorgvuldig bewaard in het Natural History Museum te Londen.

Ruim tachtig jaar (1775-1776) na Kaempfer verbleef de Zweed Carl Peter Thunberg, een student van Carolus Linnaeus, eveneens op Deshima als arts in dienst van de VOC. Voordat Thunberg vanuit Japan weer terugkeerde naar

Zweden, bezocht hij Londen. Daar heeft hij de Japanse collectie van Kaempfer gezien. Thunberg was van mening dat de boom een nauwe verwant is van *Catalpa* (Trompetboom). In 1783 heeft hij,

Opdracht aan Anna Paulowna in *Flora Japonica* (1835)

Bron: Internet Archive.org

Illustratie in *Flora Japonica* (1835)

Bron: Wikipedia

Bloeiende Anna Paulownaboom in Belmonte Arboretum

Jonge vruchten van de Anna Paulownaboom

op basis van herbariumexemplaren, de boom onder de naam *Bignonia tomentosa* in de Trompetboomfamilie (*Bignoniaceae*) beschreven, de familie waartoe ook de geslachten *Catalpa* en *Jacaranda* behoren.

Iets minder dan vijftig jaar na Thunberg kwam in 1823 de Beierse arts Philipp Franz Balthasar von Siebold op Deshima aan. Aanvankelijk werd Von Siebold als geneesheermajoor (militair arts) in Nederlandse dienst uitgezonden naar Java (Indonesië). Een jaar later werd hij overgeplaatst naar Deshima als factorijarts. Hij was tevens een groot verzamelaar van zaden, planten en dieren en had een exemplaar van de Anna Paulownaboom in zijn tuin op Deshima aangeplant. Eind 1829 vertrok Von Siebold van Deshima en vestigde hij zich in Leiden waar hij zijn opgedane kennis van de Japanse natuur heeft beschreven in de *Flora Japonica* en de *Fauna Japonica*. Om deze boeken te kunnen publiceren moest Von Siebold op zoek naar geld.

Hij kwam in contact met Anna Paulowna, dochter van Tsaar Paul I. Zij was sinds 1816 gehuwd met kroonprins Willem II en woonde in Soestdijk. Anna Paulowna introduceerde Von Siebold bij haar broer tsaar Nikolai I van Rusland. In 1834 reisde Von Siebold naar de tsaar in Rusland. Het bezoek werd een succes; niet alleen kwam het geld er, maar tevens kreeg Von Siebold een keizerlijke onderscheiding. Hij droeg zijn *Flora Japonica* (1835-1870) op aan Anna Paulowna en beschreef het naar haar genoemde geslacht Paulownia. Hij was van mening dat de boom verschilde van

zowel *Bignonia* als *Catalpa*. Von Siebold gaf samen met Zuccarini de soort de naam *Paulownia imperialis* ('imperialis' = keizerlijk). Uiteindelijk was het Ernst Gottlieb von Steudel die in 1841 Thunbergs *Bignonia tomentosa* en von Siebolds *Paulownia imperialis* reduceerde tot synoniemen van de correcte naam *Paulownia tomentosa* (Thunb.) Steud.. Toch bleef de naam *Paulownia imperialis* nog lang in zwang.

Beschrijving en ontwikkeling

'*Tomentosa*' betekent viltig harig. Alle jonge delen van de boom – de knoppen, twijgen en bladeren – zijn behaard. De beharing kan

wel variëren, waardoor men twee variëteiten heeft onderscheiden: var. *tsinglingensis* die bijna kaal is of weinig beharing heeft en vooral voorkomt in het westelijk deel van het natuurlijke verspreidingsgebied, en var. *tomentosa* die sterker behaard is.

In Nederland wordt de Anna Paulownaboom tussen de 10 en 15 meter hoog en vaak net zo breed. De kroon is grillig gevormd met een vrij open structuur. De lang gesteelde, grote, decoratieve, hartvormige bladeren zijn gaafrandig en tot drie- (soms vijf)lobbig. In het voorjaar, wanneer de roestbruine bloemknoppen de vorst hebben overleefd, openen deze zich nog voor de bladontwikkeling, zo ongeveer rond eind april, begin mei. Hierbij ontvouwen zich de licht geurende, grote, klok- of trompetvormige, violetblauwe of paarslila bloemen. Afzonderlijk lijken de bloemen een beetje op de bloemen van het Vingerhoedskruid en hebben ze aan de binnenzijde een gelige vlek. De bloemen trekken bijen en hommels aan. Van ver ziet de bloeiende boom eruit als een violetblauwe wolk... als een *Jacaranda*!

Ten gevolge van het veranderende klimaat, met warme nazomers en een toenemend aantal warmere winters, bloeit *Paulownia tomentosa* tegenwoordig vrijwel jaarlijks. Toch kan het gebeuren dat de knoppen voor de winter te weinig afrijpen of ten gevolge van onrustige winters, met afwisselend vorst en zachte perioden, aborteren.

Twijgen met bloemknoppen

Na de bloei vormen zich vanaf medio juni de aanvankelijk kleverig groene, later naar bruin verkleurende scherp gepunte, eivormige doosvruchten. Bij rijpheid springen ze met twee kleppen open en kunnen de vele gevleugelde zaadjes door de wind over een grote oppervlakte worden verspreid. Om te kunnen kiemen hebben de zaden een aantal warme dagen nodig. Eenmaal gekiemd hebben ze een enorme groeikracht; een zaadje kan in een jaar uitgroeien tot een lange 'tonkinstok' van 3 meter met bladeren van zo'n 30 centimeter lang. Na drie jaar staat er al een jonge boom van 5 meter. Op zijn vroegst na zo'n

zeven jaar kan de boom voor het eerst gaan bloeien.

Tegen het einde van de zomer worden in pluimvormige trossen de roestbruine, viltig behaarde bloemknoppen aangelegd. Zodra het blad in de herfst valt ziet de boom met al die knoppen eruit als een statige kroonluchter en dan is het wachten tot het voorjaar: bloeit 'ie of bloeit 'ie niet?

Verskil tussen *Paulownia* en *Catalpa*

Paulownia wordt vaak verward met *Catalpa*. Beide zijn middelgrote tot grote bomen en hebben opvallend grote en zachte bladeren die meestal hartvormig zijn en zonder herfstkleur vallen. Ze hebben beide dikke twijgen met tegenoverstaande bladeren. De takken eindigen in een bloeiwijze en groeien verder door het uitlopen van twee daaronder geplaatste tegenoverstaande knoppen (sympodiale groei). De groeiwijze is breed vertakt en de opzichtige bloemen staan in eindstandige trossen, tot zover de overeenkomsten.

Paulownia is een 'naaktbloeier' met blauwvioletten bloemen die vóór de bladontwikkeling verschijnen. De bloemen van *Catalpa* openen zich later (in juni/juli) tussen de bladeren en zijn wit, geel of bleek rood (zelden bleek paars). De schors van *Catalpa* is bruinachtig, ruw en verschilt van de meer grijze, fijn gestructureerde schors van *Paulownia*. Verder zijn er grote verschillen in de vruchten. Bij *Paulownia* zijn de eivormige doosvruchten gevuld met vele kleine gevleugelde zaden. Bij *Catalpa* hangen de lijnvormige, op doorsnede ronde vruchten als

**Vruchten van de
Trompetboom (*Catalpa*)**

Yangtze rivier

Bron: Wikipedia

lange sperziebonen (eigenlijk als ‘kousenbanden’) aan de boom en bevatten rijen met zaden. Moderne fylogenetische analyses op basis van moleculaire gegevens bevestigen de scheiding van *Paulownia* van *Catalpa*, en zelfs van de familie *Bignoniaceae*. *Paulownia* wordt nu geplaatst in de monogenerische familie (dat is een familie met maar één geslacht) *Paulowniaceae*, die de zustergroep is van de *Orobanchaceae* (Bremraapfamilie). Op basis van deze resultaten staat *Paulownia* dichter bij de *Lamiaceae* (Lipbloemigen) dan bij de *Bignoniaceae* (Trompetboomfamilie).

Natuurlijk verspreidingsgebied

Een eeuw lang was *Paulownia tomentosa* het enige lid van het geslacht dat in de westerse wereld werd gekweekt. Zoals bij veel andere geslachten is *Paulownia* in cultuur zo sterk vertegenwoor-

digd door één soort, dat men zich in Europa en Amerika vaak niet bewust was van het bestaan van andere soorten. De *Flora of China* onderscheidt zeven *Paulownia*-soorten en één natuurlijke hybride. Zes van de zeven soorten groeien van nature van China tot Noord-Vietnam, Myanmar en Laos. In 2019 is een nieuwe, zevende soort beschreven die endemisch is in Laos: *Paulownia laotica*.

De noordelijke grens van het verspreidingsgebied van *Paulownia* bevindt zich ter hoogte van Beijing (dat ligt ongeveer ter hoogte van Madrid). Het huidige natuurlijke verspreidingsgebied van de zes in China groeiende soorten wordt in oost-westelijke richting gescheiden door de Yangtze rivier. Drie soorten – *P. catalpifolia*, *P. tomentosa* en *P. elongata* – komen ten noorden van de Yangtze-rivier voor, terwijl *P. fortunei*, *P. kawakamii* en *P. fargesii* zuidelijk van de Yangtze groeien,

in een meer subtropisch/tropisch klimaat. De natuurlijke hybride van *P. kawakamii* en *P. fortunei* – *P. x taiwaniana* – groeit in Taiwan. Fossielen van *Paulownia* tonen aan dat het verspreidingsgebied gedurende de laatste paar miljoen jaar met de ijstijdsamenhangende klimaatverandering drastisch is ingekrompen. Er zijn *Paulownia*-fossielen gevonden tot in het westen van Noord-Amerika, in Zuid-Europa en in de Kaukasus.

Hoe is de boom in Europa gekomen?

Er bestaat een verhaal dat de verspreiding te danken is aan de export van Chinees porselein in de 19e eeuw. Om dit tegen breuk te beschermen zouden de holle ruimtes van de transportkisten zijn opgevuld met de doosvruchten van *Paulownia*. Wanneer de kisten werden ontscheept, sneuvelde er wel eens een kist in de aankomsthaven of langs de transportroute, waardoor zaden kunnen zijn ontkiemd.

In 1829-30 heeft Von Siebold zaden van Japan naar Nederland verzonden, maar deze hebben de destijds lange zeereis waarschijnlijk niet overleefd. Zeker is wel dat in 1834 het zaad (opnieuw vanuit Japan) Frankrijk heeft bereikt, waar het de tuinman Joseph Neumann in de broeikassen van de *Jardin des Plantes* te Parijs lukte om enkele zaden te laten ontkiemen. Na een paar jaar ontdekte Neumann dat de plant het buiten beter deed, zelfs in de koude winters van het 19e-eeuwse Parijs. De boom bloeide voor het eerst in 1841, en omdat de boom zelfbestuivend bleek leverde deze een overvloed aan zaad

voor de Europese markt. In 1838 is er ook nog import van Japans zaad rechtstreeks naar Engeland geweest. In 1843 bereikte de Anna Paulownaboom Parsons' Nursery in New York.

Daten met de Paulownia in de hoofdrol?

De Anna Paulownaboom speelt een belangrijke rol in de cultuur van zowel China als Japan. Beide landen hebben tradities waarbij de boom wordt geassocieerd met een lang leven en met de cyclus van geboorte en dood. Zowel in China als in Japan stond de boom hoog in aanzien en werd deze vaak bij tempels en keizerlijke verblijven aangeplant. Dat lijkt een logische verklaring voor de keuze van *Paulownia imperialis* als naam door Von Siebold en Zuccarini en voor de naam *Tempelboom*.

Er is ook vermeld dat het vroeger de gewoonte was om bij de geboorte van een meisje een *Paulownia tomentosa*-boom te planten. De boom en het meisje groeiden samen op en wanneer de boom volwassen was (meestal na ongeveer 15 jaar) en bloeide, wist iedereen uit de omtrek dat het meisje huwbaar was. Wanneer de bruiloft aanstaande was, werd de boom omgehakt en het hout gebruikt voor een tafel of bed als bruidsschat.

Nut van Paulownia

De sierwaarde van deze prachtige boom wordt breed gewaardeerd. Zijn enorme bladeren en sierlijke, geurige bloemen zijn een feest om te zien en uiteraard niet alleen in Belmonte. Aangeplant in stadspark-

Stormschade van de Anna Paulownia-boom in 2013.

ken kan de grote kroon zorgen voor schaduw en koelte waar het heerlijk vertoeven is op warme dagen; een boom om onder te picknicken of te 'chillen'.

Omdat de wortels tot op grote diepte kunnen doordringen en daar mineralen opnemen, wordt *Paulownia* soms aangeplant om grondverschuivingen te voorkomen en om open mijnen te saneren. Ook wordt het hout als biobrandstof gebruikt, vaak in de vorm van pellets, en ook voor allerlei gebruiksvoorwerpen, timmerwerk en muziekinstrumenten, dat laatste vanwege de goede resonantie-eigenschappen. Ook voor papier is het hout geschikt.

Hoewel *Paulownia* in de bosbouw in het westen pas in recente jaren wordt ingezet, is ze in China al meer dan 2600 jaar voor de bosbouw in gebruik. Tegenwoordig worden voor dit doel specifieke rassen gebruikt. In China wordt *Paulownia* geteeld op een oppervlakte van 2,5 miljoen hectare, waarvan op 1,3 miljoen hectare gecombineerde teelt plaatsvindt. In de ruimten tussen de rijen worden gewassen als katoen, maïs en thee geplant. *Paulownia* is een geschikte boom voor intensief beheer in houtplantages met een korte rotatie vanwege de snelle groei, het vermogen om opnieuw uit te lopen uit de stomp en de grote verscheidenheid aan toepassingen voor het hout en de vezel.

Ondanks de snelle groei levert *Paulownia* zeer gewaardeerd hout. Vers gekapt is het hout zeer zacht en gemakkelijk te bewerken. Onder invloed van licht en zuurstof wordt het snel hard en duurzaam. Omdat het zo licht is, kan het in slechts drie maanden aan de lucht worden gedroogd. Het hout trekt zelden krom en scheurt of splijt niet snel, en heeft goede isolerende eigenschappen.

Paulownia is een van de weinige bosbomen die door insecten worden bestoven; de bloemen zijn een rijke nectarbron en de bijen in *Paulownia*-plantages in het Verre Oosten produceren zeer gewaardeerde heldere en geurige honing. De bladeren kunnen worden gebruikt als voer voor koeien, schapen, geiten, varkens en konijnen. Ze bevatten ongewoon veel eiwitten en zijn als veevoer vergelijkbaar met luzerne (*Medicago sativa*). Bladeren, bloemen, vruchten en schors worden gebruikt in de traditionele

Chinese geneeskunde. De hoofdhuid wordt met een bladextract gewassen om veroudering van de huid tegen te gaan. Het haar zou er minder snel door vergrijzen en rimpelvorming zou worden vermindert. Uit de zaden gewonnen olie wordt in Japan voor papierproductie gebruikt. De vruchten werden vroeger door monniken gebruikt in gebedstrommels en rammelaars die dienden om de boze geesten te verdrijven.

Zoveel voordelen, zijn er ook nadelen?

Ja, die zijn er wel. Een van de bijzondere kenmerken van *Paulownia* is dat de twijgen en takken maar ook de stam vrijwel altijd hol zijn. Jonge twijgen hebben aanvankelijk een geladderd merg, maar dat verdwijnt al vrij snel. Daardoor zijn *Paulownia*-takken met hun grote bladeren kwetsbaar voor windstoten en stormschade. Een beschutte standplaats is gewenst, hoewel dat niet mee zal vallen om die voor zo'n grote boom te vinden. Ook het exemplaar in Belmonte is in de top door storm beschadigd geraakt.

In grote delen van het oosten van de Verenigde Staten is *Paulownia tomentosa* een 'arbor non grata' aangezien ze hier als potentieel invasief wordt aangemerkt; in Connecticut mag de boom zelfs al niet meer worden verkocht. Invasief gedrag wordt ook gemeld voor *Paulownia fortunei* die recent in 'het westen' (Verenigde Staten, Mexico, Zuid-Europa maar ook in Maleisië, Australië en Nieuw-Zeeland) als bosbouwgewas in populariteit toeneemt.

Vanwege de snelle groei is *Paulownia* een interessant bosbouwgewas. In Polen, Spanje, Italië, Roemenië en Bulgarije zijn inmiddels houtplantages aangeplant. Milieuorganisaties zijn niet zo enthousiast over plantages van deze snelgroeiende exoot. De bomen hebben relatief veel water nodig en kunnen de waterhuishouding van de bodem negatief beïnvloeden.

Waar staat de boom in Belmonte?

De Anna Paulownaboom is te vinden door na de hoofdingang eerst rechtdoor over het hoofdpad te lopen en vervolgens aan het einde linksaf te slaan richting het uitzichtpunt dat het dichtst bij het hotel ligt. Ga met uw rug naar het uitzicht staan en kijk over het gazon het arboretum in. Dat gazon wordt doorkruist door een pad en langs dit pad, ongeveer in het midden, staat *Paulownia tomentosa*.

De boom is ook digitaal te vinden via: *belmonte.arboretumexplorer.org*. Typ in het zoekveld bij Genus '*Paulownia*' in, klik vervolgens op 'zoeken' en dan op '*Paulownia tomentosa*'. U ziet dan een plattegrond van Belmonte met daarop een roze cirkel: de locatie van de boom.

Zeer recent (eind maart 2023) is er nog een andere soort in Belmonte aangeplant: *Paulownia fargesii*.

Mirjam Lemmens

collectiebeheerder

(Foto's van de auteur, tenzij anders vermeld bij de foto. Met dank aan Juliën van de Hoef voor de bewerking van de foto op blz.4.)

Anna Paulownaboom in Belmonte Arboretum

De historische relatie tussen Belmonte en het Duitse werelderfgoed Park Branitz

In 1918 bericht de Nederlandse pers dat de Duitse keizer Willem II na zijn vertrek uit Duitsland op het landgoed Belmonte zou gaan wonen. Dat blijkt echter niet het geval te zijn. De keizer neemt zijn intrek op het kasteel Amerongen en verhuist later naar Doorn. Het bericht weerspiegelt wel de goede contacten van de Belmonte-eigenaren de familie De Constant Rebecque met de Duitse adel. Cecile barones de Constant Rebecque, samen met haar zuster Justine de toenmalige landgoedeigenaren, is zelfs getrouwd met een nazaat uit de Duitse adellijke familie Von Pückler. Een van diens familieleden was een befaamde Duitse landschapsarchitect.

Een afbeelding uit het liber amicorum dat Cecile kreeg van haar adellijke vriendenkring.

Particuliere Collectie.

Cecile de Constant Rebecque wordt in 1857 op het landgoed Belmonte geboren. Zij trouwt in 1900 met de zestien jaar jongere Hermann Ludwig Erdmann Carl Hugo, Reichsgraf von Pückler-Branitz, Freiherr von Goditz. Het huwelijk is een adellijke gelegenheid. Ernst Willem baron van Wassenaar fungeert als getuige van zijn neef en baron Sirkema van Groen van Grovestins (die onder andere grootmeester van het huis van hare majesteit de koningin is) als getuige van zijn nicht. De adellijke vriendenkring wordt ook weerspiegeld in een vriendenalbum dat Cecile cadeau krijgt. Dat bevat bijdragen van onder anderen graaf Bentinck, gravin Van Wassenaar, jonkvrouwe Sophie Quarles van Ufford, jonkheer Harco Siccama,

De laatste generatie De Constant Rebecque de Villars ('van Belmonte'): v.l.n.r. Hermann, Rijksgraaf von Pückler (1873-1915), echtgenoot van Cécile, Justine de Constant Rebecque (1855-1951) en Cécile (1857-1941), haar zuster en echtgenote van Hermann.

Collectie Oud Wageningen

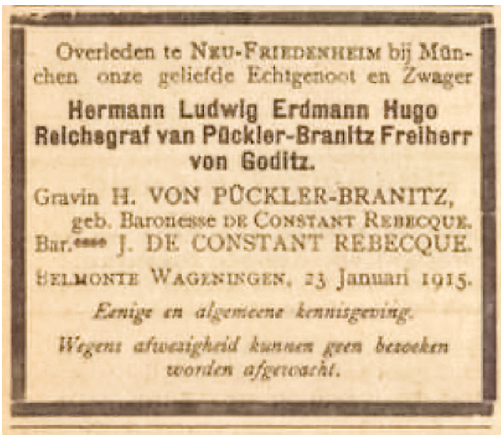
graaf van Bylandt en Comte Michel Mouraviene. Het album bevat naast herinneringen aan de kastelen Twickel, Middachten en Weldam ook afbeeldingen van bloemen en een gedroogd varenblad van het graf van Napoleon Bonaparte op Sint Helena, dat Cecile vroeger had gekregen.

De titels van Ceciles echtgenoot weerspiegelen dat hij een afstammeling is van een oudadellijke familie uit Oost-Duitsland. Reeds in 1488 kwam de familie in het bezit van landerijen in G(r)oditz en in 1696 tevens van landerijen te Branitz. Het huwelijk is niet de eerste verbintenis tussen de twee families, want Hermanns moeder was ook een afstammeling uit de

X — Op Donderdag 17 Mei zal hier ter stede worden voltrokken het huwelijk van Reichsgraf von Pückler en Baronnesse de Constant Rebecque. Deze voltrekking zal, naar wij vernemen, met buitengewone luister plaats hebben. Niet alleen, dat een serie adellijke familiën aan deze plechtigheid hare tegenwoordigheid verlenen, zal de groote kerk eenigszins feestelijk worden gedecoreerd. Na afloop van de burgerlijke voltrekking, zal Ds. van Geel Gildemeester uit den Haag de kerkelijke inzegening leiden in de Duitsche taal, aangezien de bruidegom van Duitsche bloede is.

Het jonge paar, van hun Ned.-Indische huwelijksreis teruggekeerd, zal zich te Wageningen vestigen.

Aankondiging van het huwelijk tussen Hermann Ludwig Erdmann Carl Hugo, Reichsgraf von Pückler en Cecile barones De Constant Rebecque in de *Wageningsche Courant* van 19 mei 1900.

Overlijdensadvertentie van Hermann L.E.H. von Pückler in de *Arnhemse Courant* van 25-01-1915.

familie De Constant Rebecque. Het huwelijk tussen Hermann von Puckler en Cecile de Constant Rebecque bestendigt dus de familie-

relaties.

Ceciles echtgenoot verblijft echter maar sporadisch op Belmonte en brengt zijn tijd liever door op het familielandgoed in Branitz. Hij is mentaal niet erg stabiel en wordt tenslotte opgenomen in het sanatorium Neu Friedenheim bij München, waar hij in 1915 overlijdt. In Wageningen wordt weinig bekendheid aan deze gebeurtenissen gegeven; in een overlijdensadvertentie in de *Arnhemse Courant* verwijzen de twee zusters slechts naar zijn afwezigheid. Cecile blijft wel contact houden met haar schoonfamilie. Als Hermanns broer in 1937 overlijdt ondertekent zij een overlijdensadvertentie over haar 'diep betreurde zwager' nog steeds met gravin Hermann von Pückler, geb. C.A. baronesse De Con-

Jonkvrouw Amalia Brantsen uit De Steeg aan het stuur van haar eerste auto met naast haar Justine barones de Constant Rebecque de Villars en achter haar Sjuick graaf van Limburg Stirum en Cécile von Pückler - barones de Constant Rebecque de Villars. Op de achtergrond de oude mevrouw de Constant Rebecque de Villars geb. gravin van Rechteren. 1901.

Collectie Gemeentearchief Wageningen

stant Rebecque.

Als gevolg van het feit dat Ceciles echtgenoot niet vaak op Belmonte verblijft, krijgt hij in Wageningen een slechte reputatie. Dat wordt waarschijnlijk mede beïnvloed door de diverse verhalen die in de periode 1902-1910 in de Nederlandse pers en zelfs in de *Wageningse Courant* verschijnen over het flamboyante leven van graaf Pückler. De artikelen beschrijven de 'Dreschgraf' (Joden afrossende graaf) als een fel antisemiet, die herhaaldelijk in botsing komt met de autoriteiten en die door een rechter krankzinnig wordt verklaard. Die verhalen hebben echter geen betrekking op Ceciles echtgenoot Hermann von Pückler-Branitz, maar op zijn naamgenoot graaf

Cécile Alexandrine barones de Constant Rebecque de Villars. Foto genomen in huize Belmonte.

Collectie Oud Wageningen

Walter von Pückler-Muskau, die is gerelateerd aan een Von Pückler-familietak uit Tschirne, het huidige Poolse Czernica.

Landschapsarchitect Hermann von Pückler-Muskau

Een mogelijke reden voor Hermanns voorliefde voor zijn ouderlijke landgoed Branitz is dat het een nog voornamer karakter had dan Belmonte. Want hoewel de familie De Constant Rebecque in de loop van de negentiende eeuw Belmonte heeft ontwikkeld tot een fraai vormgegeven Gelders landgoed, kan het qua aristocratische uitstraling niet tippen aan het landgoed Branitz. Dat werd ontworpen door een van de meest markante persoonlijkheden uit de familie Von Pückler in de persoon van Hermann von Pückler-Muskau (1785-1871). Die ontwikkelde zich in de loop van zijn veelzijdige leven tot een bekend landschapsarchitect. Zijn ontwerpen worden tegenwoordig beschouwd als hoogtepunten van de negentiende-eeuwse landschapsarchitectuur. Hij was echter niet alleen een landschapsarchitect, maar leidde ook een avontuurlijk leven als reiziger en casanova. Ook was hij een bekend schrijver, die bevriend was met Goethe. Nadat hij aanvankelijk in het leger had gediend en onder andere betrokken was bij een veldslag tegen Napoleon, maakte hij een reis naar

Engeland, waar hij gecharmeerd raakte van de Engelse landschapsparken. Na terugkeer in Duitsland ontwierp hij voor de familielande-rijen te Muskau een kasteeltuin. Het park kreeg grote bekendheid, maar Hermann was geen persoonlijkheid om daar stilletjes van te genieten. Hij ging herhaaldelijk op reis. Eerst bezocht hij Engeland weer, waar hij drie jaar bleef en met medeweten van zijn echtgenote probeerde een rijke Engelse dame aan de haak te slaan. Vervolgens maakte hij ook een jarenlange reis naar Algerije, Tunesië, Griekenland, Egypte en Soedan. Hij publiceerde verschillende boeken over zijn avonturen, maar die leverden, mede als gevolg van zijn flamboyante levensstijl, niet voldoende inkomen op om zijn tuinontwerpen te verwezenlijken. Hij besloot daarom het familiebezit te Muskau te verkopen aan prins Frederik der Nederlanden, de

Litho van landschapspark Muskau, 1834.

Bron: E. Ruis, 2016. Historiek

jongere broer van koning Willem II. Het park fungeerde vervolgens als inspiratiebron voor de ontwikkeling van diverse landschapsparken in Nederland. Daarbij speelde de oorspronkelijke tuinknecht Carl Eduard Adolf Petzold (1815-1891) een belangrijke rol. Hij ontwikkelde zich ook tot tuinarchitect en raakte via prins Frederik betrokken bij de ontwikkeling van diverse

Een van de piramides in het park Branitz.

Bron: SFPM, Der Branitzer Park. Pucklers meesterwerk. Foto: © SFPM/Christiane Schlei-fenbaum

landschapsparken rondom Wassenaar. Ook maakte hij parkontwerpen voor de Gelderse landgoederen Zypendaal en Gulden Bodem. Na de verkoop van Muskau verhuisde Pückler naar familielandrijen bij Branitz. Daar ontwikkelde hij op een complex van zeshonderd hectare landbouwgrond een nieuw familielandgoed bestaande uit diverse gebouwen en een gevarieerd park. Het park omvat onder andere twee piramiden, die ontworpen werden als herinnering aan de reis naar Egypte en als graflocaties voor Hermanns familie. De beide parken Muskau en Branitz bestaan nog steeds en staan tegenwoordig op de UNESCO Werelderfgoedlijst.

Referenties

M. Broekhuis, 2002. Gezusters van Belmonte. Stichting Hippomobiel Erfgoed. On-line: <https://www.hippomobielerfgoed.nl/2020/belmonte/>

SFPM, Der Branitzer Park. Pucklers meesterwerk On-line: <https://www.pueckler-museum.de/park-schloss/der-branitzer-park/>

E. van Dorland, F. Wiersum, H. Dobbe en C. van Vuure, 2022. Belmonte, een romantisch landgoed. In: De Westberg, een monumentaal Wagenings erfgoed, hfd. 5. Vereniging Oud Wageningen, p. 71-103.

E. Escher, 2016. Maak kennis met de groene prins. FDpersoonlijk. On-line: <https://fd.nl/fd-persoonlijk/1159138/maak-kennis-met-de-groene-prins>

J. Jas, 2011. Schilderachtige effecten. Een Duitse landschapsarchitect op Zypendaal en Gulden Bodem. Vereniging vrienden van Sonsbeek, Bulletin parken Sonsbeek - Zypendaal - Gulden bodem 23(4): 2-4.

Park en sloss Branitz, een groot kunstwerk. Europees tuinnetwerk – EGHN. On-line <https://wp.eghn.org/nl/park-en-schloss-branitz-eeen-groot-kunstwerk/>

E. Ruis, 2016. Hermann von Pückler, een adellijke tuinier. Historiek, on-line geschiedenismagazine <https://historiek.net/hermann-von-puckler-eeen-adellijke-tuinier/59577/>

Steeds mooier!

De wandelaar in Belmonte: Rens Buchwaldt

De allereerste keer dat ik in het Belmonte Arboretum rondliep, was tijdens de Algemene Introductiedagen (AID) van de universiteit in 2017. Ik was net bij Wageningen UR gaan werken en woon zelf niet in Wageningen. Bij dat eerste bezoek heb ik eerlijk gezegd niet veel van de planten en bomen gezien, want er stonden natuurlijk allerlei kraampjes voor de nieuwe studenten en de focus lag op hen. Vanuit mijn werk als lid

van de Raad van Bestuur van de universiteit ben ik vervolgens voorzitter van de Raad van Advies van het arboretum geworden. Dat is een gemengd gezelschap met mensen die kennis meebrengen van bijvoorbeeld communicatie, facilitaire zaken en plantkunde. Allemaal verschillende perspectieven die kunnen helpen bij de dagelijkse gang van zaken en het beleid voor de tuin. Zelf heb ik als WUR-vertegenwoordiger veel te maken

met belanghebbenden zoals omwonenden en de gemeente. Veel medewerkers, oud-medewerkers en studenten wonen in Woningen en hebben een relatie met het arboretum. We zijn allemaal onderdeel van dezelfde community. Hoewel de universiteit geen formele of wetenschappelijke relatie meer heeft met het arboretum, dragen we de tuin wel een warm hart toe. Dat uit zich ook in een financiële bijdrage. Daarnaast ondersteunt het Universiteitsfonds Wageningen bij de fondsenwerving.

Het leuke van in de Raad van Advies zitten, is dat we sowieso altijd hier vergaderen. Meestal maken we dan ook een wandeling door de tuin. Het is heel mooi om te zien met hoeveel energie en positiviteit de mensen die de tuin onderhouden en managen, hier bezig zijn. Ik begrijp heel goed dat het arboretum daartoe inspireert, het is een mooie en bijzondere plek. Een tuin heeft liefde en aandacht nodig en dat krijgt het Belmonte Arboretum in ruime mate van de medewerkers en vele vrijwilligers. Dat zie ik terug in de dingen die de

afgelopen jaren verbeterd zijn. De tuin ligt er steeds mooier bij, bijvoorbeeld dankzij de nieuwe beregeningsinstallatie en het onderhoud van de collectie.

Die collectie zelf is natuurlijk prachtig. Ik zie veel mooie dingen en kan daar echt van genieten, al heb ik geen botanische achtergrond en over het algemeen dus ook geen idee waar ik naar kijk. We zijn wel eens rondgeleid met het managementteam, dan ontstaan er allerlei bijzondere discussies tussen de mensen die wel veel verstand van planten hebben. Dat is voor mij best grappig en verrassend. Voordat ik naar Wageningen kwam, heb ik ook in de planten gewerkt, bij veiling FloraHolland. In de sierteelt heb je te maken met bedrijven die al jaren lang bestaan. Die kennisachterstand kon ik nooit meer inhalen, had ik al snel begrepen. Ik moet de vertaling kunnen maken naar wat voor mijn taak relevant is, maar ik zal nooit alle soorten lelies of rododendrons leren kennen.

Het uitzichtpunt over de Rijn vanaf de stuwwal is

denk ik mijn favoriete plek in de tuin. Indrukwekkend vind ik de bomen waar de kogels van de Tweede Wereldoorlog nog in zitten. De daglelies vind ik ook heel speciaal. Die bloeien maar één dag in het jaar. Je kan zo'n daglelie sponsoren, dan krijgt de bloem jouw naam. Helemaal aan het begin van de tuin staat een magnolia, die vrijwel identiek is aan de magnolia die vroeger bij mijn ouderlijk huis in de voortuin stond. Het is heel mooi om die daar tegen te komen. Waarschijnlijk is het niet een van de meest speciale bomen van het arboretum, maar voor mij wel heel bijzonder. Toen ik een kind was, vond mijn vader zijn tuin maar lastig. Nadat hij stopte met werken werd het zijn passie. Toen was hij altijd met die tuin bezig. Bij mij is dat nog niet zover, maar dat kan nog komen natuurlijk. Tot die tijd geniet ik van het moois dat het Belmonte Arboretum elk seizoen te bieden heeft.

RENS BUCHWALDT

Het Belmonte Arboretum verdient uw steun!

Met een gift aan het Fonds Belmonte Arboretum draagt u bij aan het beheer en behoud van het Belmonte Arboretum. Met uw steun kunnen we meer doen om deze prachtige plek en de unieke collecties te behouden. Particulieren en organisaties die willen bijdragen kunnen dit doen via donaties, periodieke schenkingen en legaten. Deze zijn fiscaal aftrekbaar, aangezien de stichting is erkend als culturele Algemeen Nut Beogende Instelling (culturele ANBI).

Donateurs

Donateurs dragen minimaal € 25,- per jaar bij. Zij ontvangen 1x per jaar het Bulletin van het Belmonte Arboretum Wageningen en worden verder op de hoogte gehouden via onze elektronische nieuwsbrieven.

Gegevens

WUF-Fonds Belmonte Arboretum
Postbus 9101
6700HB WAGENINGEN
Bank: NL29 ABNA 0430 409 699
te Wageningen

Meer informatie over het fonds is te vinden op de website www.wageningenuniversiteitsfonds.nl/belmonte.